

JAKOBSTAD

AV

VIKTOR SUND

JAKOBSTAD

av

VIKTOR SUND

SÄRTRYCK UR KALENDER
UTGIVEN AV SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER 1936

HELSINGFORS 1937

JAKOBSTAD

JAKOBSTAD

JAKOBSTAD

JAKOBSTAD

HELSINGFORS 1937

J. SIMELII ARVINGARS BOKTRYCKERI A B

JAKOBSTAD

av VIKTOR SUND

I.

När Ebba Brahe, riksmarsken Jakob de la Gardies änka, år 1652 i sin mans förläning i Pedersöre socken grundlade Jakobstad, placerade hon bokstavligen den nya staden mellan tvenne eldar. Röken från de brinnande tjärtunnorna i Gamlakarleby och Nykarleby städers vapen skulle mången gång bli besvärande för nykomlingen. Allt det myckna mod, som de la Gardies lejon med det bart huggande svärdet i Jakostads vapensköld synbarligen presenterade, tycktes föga båta mot den knipslughet gamllakarlebyborna utvecklade och de intriger nykarlebyborna iscensatte för att få den nya grannen avlägsnad. För det verkliga eller inbillade förfång jakobstadsborna med sin handel och sjöfart gjorde grannstäderna beslöt Karl XI år 1680 att Jakobstad skulle fråntagas sina stadsprivilegier och innevånarna åläggas att flytta till grannstäderna. Den hårda domen sattes dock icke i verkställighet.

Men icke blott med grannstäderna hade Jakobstads grundläggarinna sina svårigheter. De nyinflyttade borgarna måste gång på gång tillhållas att bo i staden och icke uppehålla sig på sina hemman i Pedersöre, därifrån de flesta av stadens första inbyggare kommit. Tillvaron var givetvis icke heller utan sina svårigheter för de nya stadsborna. Möjligheterna för en någorlunda tryggad tillvaro syntes i början så försvinnande små. Bondeseglationen konkurrerade här liksom i grannstäderna skarpt med stadsbornas vällovliga köpenskap och skeppsfart. Stora ofredens olyckor och eldens härjningar i den lilla staden syntes ett tag farligare än det kungliga påbudet ett par årtionden tidigare. År 1714 fördes kyrkklockorna över till Stockholm och kyrkans övriga dyrbarheter till Luleå stad i Sverige. Befolkningen följde dem åt. Ryssen fann staden folktom och lade den i aska. Men en ny stad uppstod snart på den avbrändas plats. En del av flyktingarna återvände, och nya människor flyttade in. Livet ljusnade så småningom. Handeln, sjöfarten, skeppsbyggeriet och hantverket

gåvo människorna deras bärning. Fiske, jordbruk och boskapsskötsel bidrogo likaså till livets nödtröft och näring. I stadens hamn smälldes seglen hoppfullt och glatt på de fartyg, som stadsborna från egna skeppsvarv sände ut på de första färderna till moderlandet. Allt flera blevo kölarna, som för varje år sträcktes på stadens eller Pedersöre sockens skeppsvarv. Och fartygen, som dels såldes till Sverige eller till orter inom landet, dels stannade i egna stadsbors ägo, förde ryktet om pedersörebornas skeppsbyggnadskonst vida längre än de själva seglade. Förbindelserna med Sverige lockade även en och annan riks-svensk över till den lilla österbottniska småstaden. Med svenskens företagsamhet och gynnad av jakobstadsbornas säkert redan den tiden förefintliga artighet mot främlingar skulle det mycket till, om nykomlingen icke kunde göra sig gällande å orten.

År 1750 utgjorde stadsbefolkningen 591 personer. Trettio år senare räknade den 924 personer.

Handeln med utlandet begynte år 1765, fullständig stapelrätt erhöill staden först år 1793. Mest utskeppades tjära, i medeltal 22,300 tunnor per år. Tjäreexporten utgjorde även cirka 85 % av all utförsel. Salt, tobak och styckegods voro de viktigaste importvarorna.

Beträffande stadens hamn säger Jakobstads förste historieskrivare, magister Hans Henric Aspegren, år 1763 i sin bok om staden: »Hamnens like i anseende til utloppet och ankarställen sökes förmodligen fåfängt vid någon annan stad i Österbotten.» Men också ur den stembundna marken kring staden utvinnes Aspegren ett stort beröm åt orten och dess innevånare. Med berättigad stolthet uppräknar han, huru många hundra alnar stengården den eller den borgaren uppfört kring sina åkrar och ängar. År 1775 steg faktiskt sammanlagda längden av dessa stenmurar till 20,000 alnar.

Jämsides med jordbruket och boskapsskötseln sysslade stadsborna med litet kryddodling och i ganska stor omfattning med odling av tobak. Tobaksodlingen hade sina avsättningsmöjligheter i stadens tobakspinneri. Sina privilegier fick detta år 1762. Grundläggarna voro: borgmästaren Lars Blom, handlandena Anders Böckelman, Johan Steen d. y. och Niclas Malm.

Privilegier på skeppsbyggeri hade staden sedan år 1675. År 1782 byggdes 13 skepp, år 1783 voro 15 st. upplagda.

Stadens egna skeppsvarv voro till antalet 6. Under åren 1782—1807 byggdes 171 fartyg om sammanlagt cirka 15,000 läster. Bland dessa voro 39 st. fregattskepp. Under tiden 1758—1824 byggdes sammanlagt 375 skepp, 28,506 läster. Jakobstads handelsflotta utgjorde år 1782 10 fa tyg, 629 läster. År 1842 voro de i staden hemmahörande fartygen 25 st., sammanlagt 4,322 läster.

Arbetsstyrkan på stadens skeppsvarv uppgick vanligen till 300 man, förutom smeder och snickare. Skeppstimmermännen voro huvudsakligen pedersöre- och kronobybor. Sjömännens antal steg år 1783 till 200, men av dem var en del hemmahörande i angränsande socknar eller från grannstäderna. Några årtionden senare steg denna siffra till inemot 400 sjömän. Sjöfolket utgjorde vid denna tid ungefär en fjärdedel av stadens befolkning.

1808—1809 års krig gick staden ganska händelseöst förbi. Det enda krigiska traditionen omförmåler är kosackgeneralen Kulneffs gästspel i staden. Svag för kvinnlig fågning tilltalades han i hög grad av jakobstadsmamsellerna. Johan Ludvig Runeberg skall som fyraårig parvel ha suttit i den skäggige ryssens famn. Skalden och prästmannen Mikael Choraëus besjöng några år tidigare jakobstadsflickornas behag i den kända dikten om flickorna i Jakobstad.

En tung och svår olycka stod dock och väntade utanför stadsporten. Det var branden år 1835. Stadens bäst bebyggda delar lades då i aska. Det var stadsdelarna från södra tullen till den nuvarande Kanalesplanaden. Inalles nedbrunno 73 gårdar. Förlusterna voro stora, men hjälpsamheten utifrån skred in på ett storslaget och ömmande sätt. De nya stadsdelar, som reste sig på de avbrändas plats, bära också med sina breda gator vittne om, att man tagit lärdom av olyckan.

År 1852 brinner Wasa stad. Det ger anledning till flyttning av tre vasaskolor till Jakobstad. Ur kulturell synpunkt är händelsen att beteckna som den mest betydelsefulla under 1800-talets mitt, just för Jakobstads vidkommande. Särskilt de framstående och fint bildade gymnasielärarna kommo att i ortens umgängesliv spela en stor roll. Och såväl lärare som elever synas ha trivts väl under de elva år vasaskolorna här hade sitt hemvist.

Under de tvåhundra år, som vid denna tid förflutit sedan stadens grundläggning, hade stora förändringar skett.

Livet hade på många sätt gestaltat sig bekvämare och lättare. En större välmåga hade också satt sin prägel på livsföringen. Industrin satte in sina första erfarenheter och resultat i stadens liv. Handelshusen ökade i antal. Deras förmögenheter tillväxte, men skingrades ibland lika snabbt, som de kommit. I ett par fall kommo de hemstaden till godo i form av stora donationer. Kommerserådet Adolf Lindskog donerade år 1819 medel för en tillbyggnad av stadens elementarskola. Han var på sin tid stadens rikaste man.

Alla de gamla handelshusen och rederierna ha nu för längesedan gjort upp sina sista bokslut. Deras siffror intressera inga skattenämnder och väcka ingen bitterhet till liys hos avundsjuke konkurrenter. När den sista storredaren, det tredje kommerserådet av dynastin Malm, år 1898 slöt sina ögon, försvann även det sista, stolta jakobstadsfartyget bakom synranden.

*

Malmska släkten hör hemma i Jakobstad sedan tiden före stora ofreden. Varifrån den kommit är icke ännu fullt utrett. Den första familjen Malm torde under ofreden ha uppehållit sig i Norrköping.

Släkten blev i Jakobstad stadens förnämsta handels- och sjöfartssläkt. Anmärkningsvärt är att det en tid fanns inalles 5 handelshus Malm i staden.

Kommerserådet Pehr Malms son Peter Malm f. 1800, d. 1868 måste anses som den egentliga skaparen av handelshusets enastående utveckling. Under hans tid, på 1830-talet, blev malmska handelshuset det största i landet. Peter Malm var tillika landets största skeppsredare. På 1840-talet var Jakobstad med sina 25 skepp landets andra sjöfartstad, icke minst tack vare Malmens 13 skepp. Första platsen innehades av Björneborg. Peter Malm var därjämte starkt engagerad i industriella företag. Landets första ångsåg anlades av honom å Stockholmen invid Jakobstad. Och i grundandet av ett antal industrier å andra orter tog han verksam del. På den utländska börsen var kommerserådet Peter Malm icke heller något okänt namn.

Kommerserådet Otto August Malm, som år 1868 efterträdde sin far i ledningen av handelshuset, fortsatte dess rederirörelse och handel och var liksom fadern starkt engagerad i industrin. Den förmögenhet, gamla kommerce-

rådet skapat, ökades under sonens tid, så att den blev en av de största i landet. I hemstaden är kommerserådet Otto August Malms minne främst knutet vid de stora donationer han gjort till förmån för den. Genom hans ekonomiska medverkan fick staden år 1887 sin järnväg. Hans övriga donationer till hemstaden äro: Maria folkskolas byggnad, Malmska sjukhuset och dess fond, en hälsovårdsfond och Malmska bildningsfonden. Samtidigt som Malmska sjukhuset år 1908 kunde invigas för sitt ändamål överlämnade

Storgatan med Malmska gården i förgrunden.

kommerserådet Malms arvingar, medlemmar av släkten Donner, till Jakobstads samhälle Malmska gården att användas som ett hem för stadens bibliotek och museum. Med donationen av det gamla, förnäma patricierhuset till Jakobstads samhälle vändes det sista bladet i Malmska handelshusets historia.

Till Jakobstads sjöfartshistoria ännu en randanteckning: Under åren 1845—47 gjordes den första finländska världsomseglingen av sjökaptten Petter Gustaf Idman från Jakobstad med Peter Malms fartyg »Hercules». Resan tog en tid av 22 månader.

*

Jakobstads uppsving under 1800-talets senare hälft har sitt upphov i den tillväxande industrin. Den förnämsta industri-

anläggningen var tobaksfabriken. Svårigheter hotade dock gång på gång att ödelägga driften. Osäkert är om denna industri i dag som är alls varit representerad å orten, ifall icke de rätta männen i det rätta ögonblicket trätt till. Fabriken omlägges på 1840-talet. Den uppkallas sedan efter rådman Philip Ulrik Strengberg, den drivande kraften i företaget. Strengbergs kompanjoner blevo något senare apotekaren Victor L. Schauman och kommerserådet Otto August Malm. Under dessa tre mäns ledning lägges grunden till den stor-

Strengbergs tobaksfabrik.

industri fabriken i våra dagar är. En annan generation blev det dock förbehållet att resa det nya, stora fabrikskomplexet, som i dag överraskar främlingen i en stad av Jakobstads storlek. Strengberg och Schauman dogo år 1872, Malm år 1898. Fabriken högsta ledning ombetroddes sedermera ingenjören Wilhelm Schauman, en son till apotekaren Schauman. Under dennes energiska ledning utvidgades fabriken ytterligare och blev genom sina filialer i Hernösand, Kristiania och Köpenhamn för en tid ett interskandinaviskt företag. Sin ställning som nordens största tobaksfabrik har fabriken även till våra dagar kunnat hävda.

Strengberg var icke blott en framstående och framsynt industriman. Han bedrev jämväl en omfattande rederi- och handelsrörelse, som t. o. m. upptog tävnan med malmska

handelshuset. Dessutom var han en ovanligt god och hjälpsam människa.

Victor L. Schauman var en mångfrestande man med stora intressen. Hans minne är i Jakobstad oupplösligt förbundet med stadens förskönande. Hans orangeri var vittbekant. Den nuvarande Runebergsskvären lät han på egen bekostnad anlägga som park.

Det största namnet inom jakobstadsindustrin under decenniet före och efter sekelskiftet är bergsrådet Wilhelm Schauman. Hans första industriella inrättning var en liten cikoriafabrik, som sysselsatte en arbetare. Denna start skedde år 1883. Med undantag för tobaksfabriken, i vars ledning Schauman senare inträdde, var det idel nya företag det gällde att grundmura och skickligt finansiera. Hans förnämsta anläggningar i hemstaden blevo: cikoriafabriken, ett sockerbruk, en ångsåg och en omfattande trävarurörelse. Hans industrier sprängde snart hemstadens snäva gränser och den första fanérfabriken i landet hade i Wilhelm Schauman sin grundläggare.

Lika sympatiskt anspråkslöst som de schaumanska industrierna startade har ett par andra av ortens storindustrier satts i gång. Jakobstads Mekaniska Verkstad, nu en av landets största med jordbruksmaskiner som specialitet, begynte sin verksamhet i en liten smedja vid Gamla hamnvägen. Fabrikör Birger Serlachius' smedja blev snart verkstad och förenades med gjuteri. Nödvändiga utvidgningar av driften föranledde verkstadens förflyttning till ett ur transportsynpunkt lämpligare och större område invid stadens järnvägsstation.

År 1911 startade handlanden Anders Lassfolk sin spetsfabrik i en liten träbyggnad inne på sin tomt vid Storgatan. En spetsknypplingsmaskin och en arbeterska var hela fabriken. Fabriken är nu den största i sitt slag i landet.

Jakobstads Cellulosa Aktiebolag, Nars ångsåg och Jakobstads munstycksfabrik äro f. n. de största företagen inom träförädlingsbranschen på orten.

Industrin och utskeppningen av trävaror, props, sågat virke och cellulosa äro i detta nu jämte handeln Jakobstads förnämsta inkomstkällor.

Den tilltagande industrialiseringen förde även med sig en ökad inflyttning. År 1900 utgjorde stadens befolkning 2,911 personer. År 1910 stiger den till 6,511 personer. År 1935 utgör befolkningssiffran 7,341 personer. Isynnerhet

1890-talets sista år och det första decenniet av det nya århundradet uppvisa en stor invasion av finska arbetare.

Uppsvinget inom industrin återverkar givetvis även på det kulturella livets områden. Realläroverket kan år 1904 inviga sitt nya, fina skolhus av sten på den s. k. Orangeribacken. Tre år därefter utdimitteras de första fyra studenterna från Jakobstad. Ett lånebibliotek inrättas år 1900, och en liten museiförening tager år 1903 hand om tanken på ett ortsmuseum. Staden får år 1898 en egen tidning. Ett nytt svenskt folkskolhus blir färdigt 1910. Staden får därjämte sin första finska folkskola.

Det politiska livet under årtiondena kring sekelskiftet satte märkliga spår i stadens liv. Den passivitet, som synes ha utmärkt jakobstadsborna under 1808—09 års krig, är fullkomligt främmande för den generation, som upplever ofärdsåren, jägartiden och frihetskriget.

Stadens utveckling under de senaste två årtiondena präglas dels av depressionstidens efterräkningar, dels av det hastiga uppsving de senaste åren kunnat uppvisa. Vad som under denna tid medhunnits och utträttats faller under en kommande tids dom och värdesättning.

I den mån mänsklig företagsamhet kan anses utslaggivande, är stadens utveckling under de gångna århundradena resultatet av en målmedveten och enig samverkan mellan infödingar och inflyttade främlingar. Om flertalet av dessa sistnämnda skall väl kunna sägas med en liten omskrivning av Per Brahes allom bekanta yttrande: De voro med landet och landet med dem väl tillfreds.

II.

Främlingen, som kommer resande landsvägen söderifrån genom pedersörebygden, skymtar på långt håll Pedersöre kyrkas smäckra tornspira och passerar snart Pedersöre kyrkoby med det stilrena tingshuset på kyrkbacken och socknens vackra medeltidskyrka därinvid. Vägen går åt Jakobstad till förbi de sista resterna av de små kyrkstugorna och kyrkstallen i modärn omgivning.

Jakobstad sänder främlingen till mötes en lång björkallé, Parentesen kallad, som för rakt in i stadens storgata. Under den snabba färden har främlingen dock kunnat konstatera, att staden tar emot honom på ett värdigt och förnämt sätt. Intill stadsgränsen inga obestämbara förstads-

byggnader, som skulle komma en att fråga, var staden egentligen börjar. Den börjar på bred front, där Parente-sens gröna björkallé överlämnar resenären åt stadens storgata. Kanske låta vi en främling beskriva intrycket av denna bebyggelse: »En stadsvy av sällsynt enhetlig 1830- och 1840-tals karaktär: i mitten Storgatans raka och breda perspektiv med stadskyrkans klockstapel i fonden och, utbredande sig åt bägge sidorna, en front av snart hundra-åriga gårdar, uppförda i sten eller trä efter den stora

Pedersöre kyrka.

branden år 1835, mer eller mindre klassicistiskt präglade och hållna i ljusa färger. Denna bebyggelse av merendels anspråkslösa mått, men med någonting av biedermeiertidens borgerliga stadga och trevnad över sig, kan dock såsom sin tyngdpunkt uppvisa en byggnad av större mått och förnämligare karaktär; den Malmska gården i hörnet till vänster, en solid och myndig patricierboning med hög sockel, vita stenlängor och en rad av höga fönster, ett ståtligt minnesmärke från de glansfulla dagar, då Jakobstads-skeppen lastade med trä och tjära plöjde fjärran världshav.»

När vi passerat stadens kullriga salutorg och Kanal-esplanaden på väg mot stadskyrkan i fonden av stadens storgata, äro vi inne i de stadsdelar, som skonades av elden vid stadens brand. Men här har i stället den nya ti-

den under ett par årtionden förändrat bebyggelse och gator till oigenkännelighet. Storgatans sista avsnitt invid stadskyrkan håller på att i detta nu växa ut till stadens affärscentrum med modärna stenhus och en ständigt ökad gatutrafik. Vid denna del av Storgatan stod engång stadens elementarskolebyggnad, och här fanns också det hus, som varit Runebergs barndomshem, handlanden Forbus' gård. Den gård, där Runeberg föddes, förstördes vid stadens brand. Det var Johan Malms gård vid Storgatan, belägen någonstans mellan de nuvarande gårdarna n:o 5 och 7. Runebergs första skola, vindskammaren i Westmans mors stuga, har på gamla dagar blivit en ambulerande skola. Gården har varit i vägen för en gata, som måste få större bredd, och har därför flyttats in på en granntomt å Visasbacken, där den för framtiden får en fristad. Runebergs minne i födelsestaden hugfästes för övrigt i Runebergs stuga på Nissasölandet och i skaldens av sonen Valter Runeberg modellerade bronsbyst, uppställd i Runebergsskvären invid stadens rådhus.

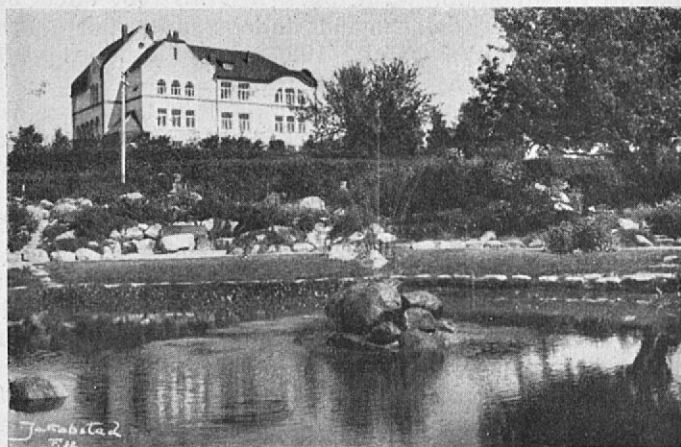
Söka vi de sista resterna av 1700-talets Jakobstad finna vi dem i ett par gårdar på Visasbacken, vid den s. k. Pigkäringsgränden invid stadshotellet och vid Hamngatan. Kring dem lever och blommar ännu idyllen, ehuru dödsmärkt av den modärna omgivning, som år för år rycker den allt närmare in på livet. Året om, sommar och vinter, är det en oförliknelig blomsterprakt bakom de små fönsterrutorna vid Hamngatan. Den gläder infödingen och väcker hos främlingen den känsla av gammaldags trevnad, han instinktivt alltid söker i en liten, främmande stad.

Strengbergs tobaksfabrik dominerar med sitt väldiga byggnadskomplex stadsbilden på gränsen mellan det gamla och nya Jakobstad. I omedelbar närhet till tobaksfabriken befinner sig ortens svenska samlyceum, f. d. realläroverket, samt söder om detta Victor och Elise Schaumans skolträdgård. Denna befinner sig till en del på den plats, där fabriken gamla tobaksåker var belägen.

Svenska samlycées hus, en byggnad i 1900-talets romantiska stil och numera liksom skolan tillhörig staten, uppfördes år 1903 enligt ritningar av arkitekturbyrån Jung & Bomanson. Infattat i skolparkens lummighet och skolträdgårdens färgrika blomsteranläggningar har skolutuset fått en idealisk omgivning.

För något mera än tjuo år sedan befann sig ännu på

skolträdgårdens nuvarande plats apotekare Schaumans orangeri, anlagt på 1840-talet och under långa tider det nordligast i Finland belägna. Efter apotekare Schaumans år 1872 inträffade död upprätthöll den avlidnes änka, fru Elise Schauman ännu i mera än fyra årtionden anläggningen. Det kan tryggt sägas, att det schaumanska orangeriet i Jakobstad varit en liten trädgårdsskola i sitt slag, en uppfostrare av jakobstadsbornas smak, när det gällt blommor och växtodling. Med apotekerskan Elise Schaumans

Schaumanska skolträdgården och Jakobstads samlyceum.

död var det gamla orangeriets saga all. Men det skulle återuppstå i ny gestalt, i en form, som osökt skulle föra tankarna tillbaka till anläggningarna inom det forna växt-husområdet.

Victor och Elise Schaumans skolträdgård skapades nu genom en stor donation av makarna Schaumans barn och barnbarn, medlemmar av familjerna Schauman, Höckert, Qvickström, Castrén och Serlachius.

Stadsdelarna norr och öster om tobaksfabriken utgöres av Nystaden (stadsplan av år 1840), Amerikastaden (1900) och bebyggelsen på östra sidan av järnvägsspårets sträckning ut till Alholmen. Rutsystemet, som följdes i de efter branden uppförda stadsdelarna, har även här tillämpats vid gestaltningen av gator och kvarter. Tyvärr beaktades icke vid planläggandet av Nystaden behovet av tillräcklig

gatubredd. Tomtarealen måste anses någorlunda tillfredsställande. Liksom i övriga stadsdelar voro tomterna förut bebyggda huvudsakligen med enfamiljshus, storleken varierande efter ägarens råd och lägenhet. De tråkiga hyreshusen, som illa gå ihop med de smala gatorna, gjorde egentligen sin entré i början av 1900-talet. Amerikastaden österom Nystaden med bredare gator och större envånings-trähus tillkom vid sekelskiftet. De första gårdsägarna voro här hemkomna emigranter. Efter dem kom stadsdelen sedan att få sitt namn. Kvarnbacken (från 1900-talets början) öster om stadsdelarna vid stadens södra tull och bebyggelsen vid Skutnäsgratan (1920-talet) i stadens västra del ha i någon mån villastadskaraktär.

Jakobstads förnämsta sevärighet på 1700-talet förefaller att ha varit stadens södra tullport. Av denna är nu endast beskrivningen kvar. Så har det under årens lopp gått med åtskilligt annat i det lilla samhället. Stadskyrkan från år 1731 är väl i detta nu stadens äldsta byggnad. Pedersöre medeltidskyrka (ombyggd 1787—95) har snart trotsat sju århundradens påfrestningar. Tiden städar skoningslöst undan allt, som icke passar ihop med den. Ett antal spridda minnen av vad den kasserat har ortsmuséet lyckats rädda och uppbevåra i sina samlingar. I Pedersöre kyrka står en gammal, vacker madonnabild som en symbol för en länge sedan svunnen tid. Men ingen gallionsbild från något av jakobstadsfartygen har hittat vägen till sjöfartsavdelningen i stadens museum. Kanske ligger hemligheten och förklaringen däri att Jungfru Maria i sin tidlösa vård har skatter, dem mal och rost icke förtära.

III.

Jakobstad är sommartid icke själva staden. Sommarens Jakobstad är främst den villabosättning, som kantar stränderna av Bottenhavet och dess vikar på ett mycket vidsträckt område i stadens mer eller mindre omedelbara närhet. Denna fastlandsremsa är åtskilliga mil lång, räknat från Pörkenäs i väster till Pirilölandet i öster. Därtill komma större och mindre holmar i Larsmo och Pedersöre skärgård. Mellan dessa utbreda sig vida fjärdar, vikar och sund. Skärgården kring Jakobstad anses också som en av de vackraste i Österbotten. Och de möjligheter naturen här erbjuder människan har hon även i hög grad utnyttjat.

Här finnes otvivelaktigt i betraktande av stadens folk-mängd landets största villabosättningsområde, ordet villa taget i den betydelse det har i jakobstadstrakten, nämligen sommarstuga. En jakobstadsbo gjorde nyligen gällande, att denna villabosättning icke äger någon motsvarighet i hela världen. Påståendet kan vara riktigt och visar vilken vikt ortsborna fästa vid sommarutflyttningen.

Jakobstadsbon har för sin sommarutflyttning många möjligheter att välja på. Han kan slå sig ned på en många

Plagen vid Fäboda kuranstalt.

kilometer lång havsstrand, där sällan några holmar skymma utsikten mot havet. Han kan välja utskären eller söka sig längre inåt land till de mera leende inomskärsholmarna. Han behöver icke heller inomskärs sakna de vida fjärdarna, men föredrar han de små vikarna och de trånga sunden, skall det också av dem ges honom övernog.

Den som en lördagskväll i juli månad företog sig att gå husesyn i stadens gårdar skulle nästan överallt påträffa folktomma lokaler. Många stads kvarter skulle förefalla nästan helt och hållet avfolkade. Var hålla människorna hus? Alla, som blott kunna det, bo i sommarstaden Jakobstad.

Sommarvillornas, sommarstugornas, fiskar- och week-endstugornas antal i jakobstadstrakten stiger i detta nu enligt en ungefärlig beräkning till cirka 500. Boningshusen

i staden utgjorde år 1930 ungefär 975 st. Sedan dess har högst ett par tiotal stadsgårdar tillkommit. En jämförelse mellan dessa siffror ådagalägger tillfullo, att sommarstaden Jakobstad håller på att bli ett samhälle för sig eller redan är det. En del av dessa sommarstugor tillhör personer bosatta inom Pedersöre socken, men flertalet räknar stadsbor som ägare. En med ortsförhållandena fullt förtrogen person beräknade, att cirka 50 % av stadens befolkning bor ute på sommarnöje. Antalet villabosättningsområden på fastlandet eller på holmar med direkt fastlandsförbindelse genom broar stiger till cirka 20. Då till kommer bosättningen på ett par tiotal holmar utan förbindelse med fasta landet.

Villabosättningen i Jakobstad har gamla anor. Den första tillstymmelsen till en dylik finna vi i de fiskarstugor, som stadsborna ägde redan på 1700-talet. De flesta tillhörde hemmavarande skeppare eller ortens handlande. Den mest kända är den fiskarstuga, kapten Lorenz Ulrich Runeberg ägde på Nissasölandet. Den skulle sedan som Runebergs stuga bli Jakobstads förnämsta runebergsminne.

De första egentliga sommarvillorna ägdes av stadens handlande, skeppsredare och tjänstemän. En och annan välplacerad hantverkare kunde även bestå sig med denna lyx.

Det lägre borgerskapet och arbetarna skaffade sig långt senare egna sommarstugor. 1890- och 1900-talet måste väl anses som den tid, när villadéns förallmänligande i Jakobstad, egentligen börjar. Nu äro arbetarnas sommarstugor i absolut majoritet.

*

På Nissasölandet, 4 km nordost om staden, står sjökaptan Lorenz Ulrich Runebergs fiskarstuga. Här upplevde sonen Johan Ludvig sin barndoms och sin tidigare ungdoms lyckliga somrar. Stugan, som vid Runebergs sista besök i hemstaden år 1851 överlämnades till honom som en gåva från staden, övergick efter skaldens död åter till Jakobstads samhälle. Sedan år 1884 hålles den offentligt tillgänglig för besökare.

En gåva av kommerserådet Axel Schauman i Wasa är den värdefulla oljemålning, som med Runebergs drag hälsar besökaren välkommen. Porträttet är ett arbete av Arvid Liljelund och omnämnes som en kanske något ändrad kopia av E. J. Löfgrens tavla av skalden.

Jakobstads samhälle har fridlyst ett större område kring Runebergs stuga. Det är den bästa och värdigaste hedersbevisning födelsestaden kunnat bringa sin störste son.

Jakobstadborna förlägga gärna Runebergs »Svanen» och »Vid en källa» till denna plats. Det gör ingenting, om de misstaga sig. Säkert förnimmer främlingen även, när han besöker stället:

Hur skuggan där är djup och rik
inunder björk och al;
hur guldbestrålad varje vik
och varje bölja sval.

Utsikt från Runebergs stuga.

